

Anmeldelser

Carl-Axel Moberg & Ulf Olsson: Ekonomisk historisk början. Försörjning och samhälle. Stockholm, Wahlström & Widstrand, 1973. 179 s. Ill.

Lærestolen i arkæologi ved Göteborgs universitet har igennem mange år været udgangspunkt for nogle af de mest spændende videnskabelige og pædagogiske eksperimenter inden for faget nordisk forhistorie. Det er derfor med store forventninger, at man begynder læsningen af Carl-Axel Mobergs og Ulf Olssons bog om begyndelsen af den økonomiske historie – et forsøg på at etablere et samspil mellem fagene økonomisk historie og arkæologi.

Den arkæologiske videnskab skifter i disse år hastigt karakter. Så sent som i 1969 blev det fra dansk side (Aksel E. Christensen: *Vikingetidens Danmark*) påpeget, hvorledes arkæologerne i forskningsarbejdet ofte begrænser sig til studiet af fundene og oldsagerne selv og derved forsømmer den (for-)historiske synthesedannelse. Det var en karakteristik, som navnlig dækkede ældre tiders videnskab. Synspunktet kan næppe siges at være gyldigt i dag, efter at en radikal omvurdering af arkæologiens mål og muligheder satte ind i 1960'erne. Det vil derfor være naturligt at se Mobergs og Olssons bog som et forsøg på at tegne et portræt af faget arkæologi, som det ser ud i dag, hvor det i lighed med en lang række andre humanistiske fag har orienteret sig mod studiet af det bredt samfundsmæssige.

Bogen er fremstået på baggrund af en række undervisningseksperimenter og er tænkt anvendt dels som grundbog for de studerendes metodeøvelser dels som lærebog i oldtidshistorie. Indledningsvis gør forfatterne opmærksom på, at man ved begyndelsen af studiet af økonomisk historie med fordel kan gå ud fra relativt små samfund på et lavt teknisk niveau for derved at klargøre en række helt elementære kendsgerninger og begreber. Udgangspunktet kan være en stenalderboplads i Norden, en antik bystat eller et nutidigt agrarsamfund på Borneo. Derved understreger forfatterne emnets karakter af sammenlignende samfundsvidenskab – en holdning, der passer smukt ind i de bestræbelser, mange forhistoriske arkæologer har gjort sig siden 1960'erne.

Bogens første del er forfattet af Ulf Olsson, som i kortfattet form gen-

nemgår en række grundlæggende begreber og udviklingslinier i den økonomiske historie. Bogens anden del er forfattet af Carl-Axel Moberg og omfatter en beskrivelse af en række væsentlige økologiske og sociale relationer, således som de kan studeres i oldtidshistorien med udgangspunkt i det arkæologiske kildemateriale. Endelig rummer afsnittet en sammenfatning af disse økologiske og sociale iagttagelser foretaget med det formål at opstille nogle økonomiske og socialøkonomiske hovedlinier i oldtidshistorien. Bagest i bogen finder man desuden en række eksempler på samfundsformer fra forskellige perioder rækkende fra Trobriandernes i dette århundrede til tidlige jægersamfund i Ageröd omkring 6. årtusind f.v.t. Eksemplerne er udvalgt til belysning af de begreber, forfatterne i det foregående har anvendt og er desuden forsynet med en litteraturliste til brug ved undervisningen.

Bogens første del (Ulf Olsson) falder i tre afsnit: først en bestemmelse af faget økonomisk historie som en del af det samfundsvidenskabelige fagområde, dernæst en gennemgang af begreberne produktion og distribution historisk set. I disse afsnit vedkender forfatteren sig sin gæld til den økonomiske historiker Karl Polanyis arbejder og dennes forsøg på at skabe et begrebsapparat, som gør det muligt at sammenligne forskelligartede økonomiske systemer frigjort af de økonomiske begreber, som anvendes ved beskrivelsen af de industrialiserede samfund. Forfatteren samler derfor i første række opmærksomheden om de lavtekniske samfund, dvs. samfund, som udnytter en ringe kapitaludrustning og små mængder energi. Det er en meget værdifuld og klart gennemført skildring af produktionsformernes og af fordelingsprincippet udvikling. I sit emnevalg skaber forfatteren dog visse begrænsninger. Der arbejdes i spørgsmålet om produktionsformerne fortrinsvis med eksempler hentet fra agrarsamfund. Tilsvarende arbejdes der i spørgsmålet om distributionsformerne næsten udelukkende med markedsprincippet udvikling, medens andre former for fordelingsprincipper bliver noget stedmoderligt behandlet. Når man erindrer sig, hvor stor en rolle forskellige former for blandingsøkonomi spiller i f. eks. Nordens oldtidshistorie, og hvor mangetydige de arkæologiske kilder er i relation til distributionsformerne, så forekommer Olssons skildring ikke helt dækkende. På trods af disse begrænsninger, der netop viser vanskelighederne ved at sammenstille arkæologi og historie, rummer skildringen mange værdifulde enkeltheder. I afsnittet om landbrugets begyndelse og intensivering i Sydskandinavien i løbet af 4. og 3. årtusind f. v. t. er f. eks. Ester Boserups teorier om befolkningsudviklingen som den uafhængige variabel i forhold til driftsformen indarbejdet – forbløffende nok for første gang i skandinavisk arkæologisk litteratur. Lige så forbløffende er det, at man i eksempelsamlingen bagest i bogen ikke kan finde henvisninger til arkæologiske afhandlinger om dette emne. Det er ikke forfatterens fejl, for endnu har

skandinavisk arkæologi ikke været i stand til at opstille en plausibel arbejdshypothese om årsagerne til landbrugets begyndelse i Nordens oldtid. Det skal da også understreges, at de omtalte begrænsninger vejer meget lidt imod de positive kvaliteter i Ulf Olssons gennemgang. Fremstillingen er en i alle henseender instruktiv og velformuleret introduktion til en række grundbegreber, hvis anvendelse i oldtidshistorien må blive en af de mest nærværende opgaver for en nutidig generation af forskere.

Noget mere problematisk er bogens andet afsnit, det arkæologiske bidrag forfattet af C.-A. Moberg. Det skal dog straks tilføjes, at problemerne først og fremmest skyldes, at man her bevæger sig ud i områder, som længe har været forsømt af den arkæologiske forskning. Det arkæologiske kildemateriale lader sig ikke så let formidle i nogle kategorier, som tidligere har været forskningen fremmed – og det er i nogen grad en sådan opgave, forfatteren har påtaget sig. C.-A. Moberg har en uomtvistelig evne til at forfatte næsten aforistiske udsagn om sit fag. Men en sådan kortfattetthed kan efterlade læseren med det indtryk, at her lurer overfladiskheden. Det kommer f. eks. til udtryk i forbindelse med nogle postulerede begrænsninger ved de arkæologiske kilder (s. 68). I en liste opstilles en række udsagn om, hvad de arkæologiske kilder *ikke* kan sige noget om. Man føler her trang til at citere en nutidig amerikansk arkæolog (Binford), der siger, at »begrænsningerne snarere ligger i vores metodiske naivitet, i vores mangel på udvikling af principper, som kan bestemme relevansen af arkæologiske kilder i forhold til processer og begivenheder i fortiden«. Denne svaghed præger især bogens kapitel IV, der nok burde have givet et grundigere indblik i den arkæologiske kildekritik og dermed have fungeret som en virkelig introduktion til de efterfølgende afsnit om teoridannelsen.

I disse afsnit er Moberg derimod den suveræne vejleder. I tilknytning til Olssons gennemgang af produktionsformernes og distributionsformernes udvikling foretager Moberg en gennemgang af en lang række arkæologiske teoridannelser med relation hertil. Sammenfattende udkaster forfatteren bl. a. den teori, at man i Nordens oldtid kan iagttage to ekstreme erhvervszoner: i nord en fangstdomineret og i syd en helagrarisk – og derimellem kombinationshusholdninger af vekslende art. Teorien er et velegnet udgangspunkt for skildringerne af relationerne mellem menneske og natur, og man får samtidigt kildematerialet grupperet i nogle kategorier og stor operativ værdi. Manglerne fra det foregående kapitel slår imidlertid igennem her og der. Et sted bemærker forfatteren meget selvfølgelig, at de fund, der er tilgængelige i museernes udstillingsrum ikke altid er tilstrækkeligt repræsentative. Men undlader forfatteren netop ikke at vurdere kildernes repræsentativitet, når han som eksempel på et helagrarisk samfund i Sydskandinavien henviser til fundet fra Skørbæk hede. De senere års forskning har jo netop erkendt, i hvor høj grad

blandingsøkonomien spiller en rolle for den erhvervsøkonomiske udvikling i Sydskandinaviens oldtid.

I et efterfølgende kapitel beskæftiger forfatteren sig med relationerne menneske-menneske, således som de kan belyses af de arkæologiske kilder. Tre detailproblemer diskuteres her: befolkningens størrelse, specialistgrupperne i oldtidssamfundet og kontakterne med omverdenen. Hvad det første problem angår, kunne man godt have ønsket sig nogle uddybende bemærkninger om den nyere arkæologis interesse for demografiske faktorer i forbindelse med studiet af oldtidshistorien. Som helhed er kapitlet dog fascinerende læsning ved sine mange utraditionelle synspunkter og ofte meget slående formuleringer.

Det kan således være vanskeligt at karakterisere Mobergs og Olssons bog under eet. Manglerne er mange steder så iøjnefaldende, at bogen ikke kan siges at give et fulgyldigt billede af 1970ernes arkæologi. På den anden side forholder bogen sig velgørende kritisk til mange næsten fastlåse problemstillinger i skandinavisk oldtidshistorie – et eksempel er de spørgsmålstejn, der sættes ved teorierne om den såkaldte enkeltgravskulturs baggrund og erhvervsform (s. 109). Det vil være rimeligt at konkludere, at i hænderne på den rette lærer – og der er ingen tvivl om, at såvel Moberg som Olsson hører til den kategori – vil bogen kunne danne et inspirerende og idéfyldt grundlag for undervisningen i det fag, som endelig efter 150 års udvikling vedkender sig sit tilhørsforhold til historieforskningen i særdeleshed og til samfundsvidenskaberne i almindelighed.

Jørgen Jensen

Maurice Lombard: Monnaie et Histoire d'Alexandre à Mahomet. Civilisations et Sociétés 26. Paris, Mouton 1971. 234 s.

Maurice Lombard er en af de mest fremtrædende blandt de mange historikere, der i vore dage har beskæftiget sig med det middelalderlige problemkompleks, der knytter sig til Pirenne's tese om afbrydelsen af forbindelserne mellem *Oriens* og *Occidens* som følge af arabernes erobringer i middelhavsverdenen. Skal man med få ord placere Lombard i diskussionerne, kan man uden overdrivelse sige, at hans opfattelse er den diametralt modsatte af Pirenne's. Til Pirenne's udtalelse: Uden Muhammed ingen Karl den Store (som Pirenne altså forstår således, at den nye tid, der begynder med Karl den Store, må ses som en isolation af Occidenten fra Orienten og en langt primitivere økonomisk situation) har han som sin mening sagt, at den er rigtig, hvis man giver den »modsat fortegn«. Forbindelserne mellem Øst og Vest intensiveres tværtimod efter arabererobringerne, både de handelsmæssige og de kulturelle. Ud-